

ВІДГУК

офіційного опонента Гуменюк Ольги Михайлівни про дисертацію Наливайко Ольги Борисівни «Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми. Формування в студентів вищих медичних закладів освіти компетенцій, що відповідають змісту їх підготовки та розвиток їх компетентностей, які знайдуть своє вираження у готовності до виконання професійних дій, акцентує увагу організаторів освіти на тих особливостях підготовки майбутнього фахівця, що безпосередньо пов'язані із сферою майбутньої професійної діяльності. Реформування медичної галузі, впровадження страхової медицини ставлять молодого професіонала, зокрема сімейного лікаря, в умови особистої відповідальності за ефективність надання медичних послуг, самостійної медичної практики, яка передбачає необхідність вільного і досконалого володіння широкою сферою медичних знань і медичної допомоги. Впровадження, орієнтовно з 2017 року, практики укладання річних контрактів на медичне обслуговування між лікарем і пацієнтом поставить сімейного лікаря в умови автономної роботи на ринку праці, що, відповідно, буде відображене в оцінюванні його діяльності як лікаря, фахової компетентності, загального рівня професійної культури.

Таким чином, дисертаційне дослідження Наливайко Ольги Борисівни, що полягає у вивченні «Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки» є особливо своєчасним, актуальність наукової розвідки Ольги Борисівни не викликає заперечень. Погоджуємося з дисертантом стосовно того, що зазначена проблема як теоретична так і практична досі не отримала належного висвітлення у вітчизняній педагогічній науці.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться у дисертації.
Необхідно наголосити, що в процесі виконання дисертаційного дослідження

отримано наукові результати, які мають наукове і практичне значення у напрямі розвитку теорії і методики професійної освіти. *Щодо наукової новизни одержаних результатів*, то вони опиралися на проведений автором ґрунтовний аналіз понятійної бази дослідження, зокрема, було систематизовано відмінності у трактування науковцями, філософами, психологами й педагогами сутності і змісту понять «культура», «професійна культура» та розглянуто особливості наукового трактування поняття «професійна культура майбутніх сімейних лікарів» у врахуванні його співвідношення із поняттями «етичні і професійні цінності», «медична культура», професійно-етична культура лікаря» (ст. 12 – 33). На ст. 32 наведено авторське трактування поняття «професійна культура сімейного лікаря» та на сторінці 48 трактування дефініції «контекстна підготовка майбутніх сімейних лікарів». Автором також проаналізовано вітчизняні дослідження компетентнісного підходу до професійної підготовки.

У дисертаційному дослідженні Наливайко О. Б. *уперше обґрунтовано* педагогічні умови формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки в медичних університетах; визначено критерії – ціннісно-мотиваційний; операційно-діяльнісний; морально-етичний, виділено й охарактеризовано високий, середній, низький рівні сформованості професійної культури майбутніх фахівців; розроблено модель формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки у медичних університетах; *уточнено* сутність і структуру поняття «професійна культура майбутнього сімейного лікаря».

Практичне значення одержаних Наливайко О. Б. результатів визначається тим, що автором дисертаційного дослідження видано методичні рекомендації для викладачів медичних університетів щодо формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів; розроблено й апробовано методику діагностування рівнів сформованості професійної культури студентів медичних університетів; розроблено та впроваджено методику реалізації педагогічних умов формування професійної культури студентів в гуманітарно-спрямованому освітньому середовищі медичного університету.

Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в системі професійної підготовки майбутніх сімейних лікарів.

Довідки про апробацію засвідчують, що результати дослідження *впроваджені* в навчальний процес трьох вищих медичних закладів освіти: Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова; Івано-Франківського національного медичного університету; Вінницького медичного коледжу ім. акад. Д. К. Заболотного. Крім цього, у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського і Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Вагомим аргументом *практичного значення й доцільності впровадження* у педагогічних університетах результатів дослідження, яке виконане Наливайко О. Б. на емпіричному матеріалі отриманому у медичних університетах є той факт, що медичні заклади освіти традиційно широко використовують у навчальному процесі практичні заняття, де студенти виробляють професійні вміння і навички, постійно опираються на типові й нетипові приклади з лікарської практики. Всі клінічні дисципліни, практично-орієнтовані іспити і питання тестів на проміжних, підсумкових контролів побудовані на основі ситуативних та симуляційних задач, також на цій основі будуються значна частина завдань і тестів з теоретичних дисциплін. Водночас підготовка студентів у педагогічних і класичних університетах порівняно мало будується на контекстному підході, залишаючись у своїй основі занадто теоретичною.

Основні положення й результати наукового пошуку апробовано автором на конференціях різних рівнів – 15 міжнародних; 1- всеукраїнській; 5 регіональних. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено в 23 публікаціях, серед них 13 відображають основні наукові результати, 10 – апробаційного характеру, з них: 5 – у закордонних виданнях (Польща, Велика Британія, США), у тому числі 1 стаття у виданні внесеному до міжнародної науково-метричної бази Index Copernicus.

У процесі дослідження автором було опрацьовано і використано 337 джерел з них 11 іноземною мовою. Результати дослідження додатково викладені у матеріалах 12 додатків, 16 таблиць, 14 рисунків.

Цінним, на наш погляд, є те, що Наливайко О.Б., для визначення рівнів сформованості професійного мислення майбутніх сімейних лікарів вже на етапі констатувального експерименту використовувала достатньо різноплановий діагностичний інструментарій, а саме: опитувальник щодо мотивів обрання професії (Р. Овчарова); тест Т. Елерса на визначення мотивації до успіху; тест щодо структури інтелекту (Р. Амтхауер); методика Б. Басса на визначення професійної спрямованості; тест креативності (Є. Тунік); тестування студентів під час бесід на теми: «Сучасний сімейний лікар – який він?»; «Професійно-значущі якості лікаря» тощо. А також використовувалися завдання на володіння клінічним мисленням, та завдання на вирішення клінічних проблемних ситуацій, що дозволяли встановити початковий рівень володіння індивідуально-творчими способами виконання професійної діяльності (ст.71). На сторінках 71-72 автором систематизовано перелік і обумовленість критеріїв, показників і діагностичних методик розвитку професійної культури у майбутніх сімейних лікарів.

У п. 2.1. дослідник обґрунтувала модель контекстної підготовки у процесі професійного становлення та розвитку професійної культури майбутніх сімейних лікарів як сукупність відповідних умов, засобів, методів і технологій навчання. Модель передбачає організацію квазіпрофесійної діяльності, міждисциплінарну взаємодію, надання можливостей для саморозвитку і самореалізації особистості студента, створення додаткових організаційно-педагогічних умов, спрямованих на посилення мотивації студентів до навчання. Наливайко О.Б. стверджує, що у пропонованій нею моделі освітній процес розглядається як структура, складена з конкретних елементів, розподілених у просторі та часі та аналізує ці елементи під назвою «блоки моделі» ст. 97- 104 та на ст. 105 відповідне схематичне зображення.

Заслуговують на увагу характер чіткість формулювання дослідником у п. 2.2, 2.3., 2.4. педагогічних умов формування професійної культури у

майбутніх сімейних лікарів: перша - моделювання предметного та соціального контексту майбутньої професійної діяльності студентів у межах гуманітарного освітнього середовища медичного університету; друга - забезпечення суб'єктного включення студента в навчальну діяльність на основі ситуаційно-контекстного підходу; третя - розвиток клінічного мислення студента у процесі діалогічної взаємодії та проблемного навчання. Автором ретельно охарактеризовано методику реалізації умов, зокрема наведені численні приклади контекстної та проблемної лекції, лекції-діалогу (ст. 116-118), лекції-консиліуму та семінарських занять, організованих відповідно до контекстного підходу (ст. 120-123).

У третьому розділі дисертації висвітлені результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності моделі та виділених автором педагогічних умов. Експериментальна методика застосовувалася з 2012 по 2015 роки. Емпіричною базою дослідження стали Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, Івано-Франківський національний медичний університет, Вінницький медичний коледж імені академіка Д. К. Заболотного. Дослідженнями були охоплені студенти різних спеціальностей (лікувальна справа, стоматологія, медична психологія, педіатрія) – всього 480 студентів. У контрольній групі – 238 студентів, експериментальній – 242.

Загалом позитивно оцінюємо ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Слід зазначити, що значною мірою вони забезпечені концептуальними позиціями авторки з опорою на комплекс дослідницьких методів, теоретичних, емпіричних та методів математичної статистики адекватних меті та завданням роботи та ґрунтовно опрацьованою джерельною базою.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Висновки після кожного розділу сприяють логічності та послідовності викладу результатів дослідження, а загальні висновки повністю відповідають його завданням. Узагальнення мають логічний і науково коректний характер.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Наливайко Ольги Борисівни загалом, у контексті дискусії висловлюємо наступні **зауваження і побажання**.

1. Досліднику доцільно було б конкретизувати свою позицію у науковій новизні, щодо того, що у роботі *«набули подальшого розвитку положення про взаємозв'язок формування професійної культури з набуттям студентом особистісного досвіду майбутньої професійної діяльності»*. Оскільки, якщо йдеться про професійну культуру загалом, то її взаємозв'язок з формуванням особистісного досвіду майбутньої професійної діяльності студента є швидше впливом, умовами впливу. Якщо ж мова іде про уточнення положення про взаємозв'язок особистої, професійної культури та особистого досвіду студента, то варто конкретизувати, що саме набуло розвитку, наприклад, особливості співвідношення культури і досвіду особистості, а не просто констатувати взаємозв'язок.

2. Дисертанту варто було б уточнити який зміст вона вкладає у поняття «технологія» або більш коректно вживати цей термін, оскільки він використовується нею одночасно для явищ різного порядку від дидактичної технології до методики навчальної дії. Наприклад: "ефективними виявилися технології проблемного навчання, проектного навчання, технологія створення мультимедійних презентацій» – с.104; *«проблемно-діалогічна технологія* використовувалася нами з метою навчати студентів визначати та вирішувати проблеми», *«проблемне навчання», «проблемно-діалогове навчання»* с.149-150.

3. Зазначимо суттєву, на нашу думку, невідповідність у наведених автором кількісних показниках студентів, що були охоплені формуючим етапом експерименту. Оскільки дослідження полягало в формуванні професійної культури у майбутніх сімейних лікарів, то незрозуміло чому в контрольні та експериментальні групи входять студенти, що не будуть сімейними лікарями, зокрема ті, що навчалися у медичному коледжі, студенти-стоматологи та медичні психологи. Автору слід було уточнити

скільки саме студентів брало участь у основній частині експерименту, відповідно до визначеної ним мети і завдань дослідження.

4. Дисертант розглядає як умову моделювання предметного та соціального контексту майбутньої професійної діяльності студентів у межах гуманітарного освітнього середовища університету. Однак, характеризуючи організацію контекстного навчання як експериментального – наводить приклади його впровадження на дисциплінах клінічних, теоретичних, наприклад, описуючи використання контекстних лекцій на тему «Групи крові. Переливання крові», «Травми опорно-рухового апарату і м'яких тканин», «Перша допомога», «Будова тіла людини», «Інфекційні захворювання», «Серцево-судинна система», «Травна система. Гастрит», «Імунна та ендокринна система», «Нервова система»; аналогічно і теми практичних занять та інших форм і методів навчальної діяльності (*ст.116-118, 120-123*), які не міг проводити автор і які проводили, очевидно, викладачі – фахівці. Однак у описі експерименту не вказано ні кількості викладачів, які були задіяні у процесі експерименту, ні того, яким чином проводилася організація їх участі у впровадженні експериментального чинника, а також того, за якими критеріями зміст їх діяльності відрізнявся від типової для медичного закладу освіти змісту і спрямованості на формування у майбутнього фахівця клінічного мислення.

5. Характеризуючи структуру і етапи експериментальної роботи дисертантка стверджує, що нею «розроблялися навчальні програми з дисциплін «Латинська мова та медична термінологія» та «Іноземна мова» для студентів медичного факультету (с.153-154) та у *Додатках О і Р* (с. 247-286) наводить їх зміст. Ймовірно, мова йде про робочі навчальні програми. Оскільки всі вищі медичні навчальні заклади отримують типові навчальні програми розроблені опорними кафедрами та затверджені Міністерством охорони здоров'я України, залишається незрозумілим, які зміни чи доповнення були внесені дисертанткою у робочі навчальні програми.

6. Автору доцільно було б, принаймні оглядово, звернути увагу на сучасний досвід формування у студентів європейських медичних

університетів професійної культури, практико орієнтованого навчання, клінічного мислення.

7. Розглядаємо як недолік те, що джерельна база дослідження включає лише 11 іншомовних джерел. Автору доцільно було звернути увагу на здобутки педагогічної теорії дещо ширше. Наприклад, ключову для теми дослідження теорію контекстного навчання розглянуто як єдину у своєму роді. У північноамериканській (починаючи від Дьюї) та європейській педагогіці є досвід та численні сучасні концепції близькі за своєю суттю до практики контекстного навчання, а саме: досвідне навчання Р. Юшер та Р. Едвардс, «практичного знання» – Калдергеад, Ельгаз; «знання на практиці» – Схон; особистих практичних знань» Кандінін, Попе, Даї, Деніколо; «мова практики» Інгер; «викладання як обробка клінічної інформації», «формування у вчителя клінічного мислення» Лі Шульман.

8. В цілому текст дисертації та автореферату написано коректною науковою мовою, оформлення роботи відповідає вимогам, але мають місце поодинокі граматичні та стилістичні огріхи.

Втім, висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи. Дисертація Наливайко Ольги Борисівни відповідає вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій. Вона є завершеною працею, містить висунуті автором для прилюдного захисту наукові положення, а також обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу. Поставлені завдання повністю розв'язано. У процесі дослідження одержано результати, які можуть бути використані в теоретичній і практичній діяльності. Основні теоретичні положення дисертації висвітлено у 23 працях автора, з них 5 у

виданнях. Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи. Ключові результати дослідження апробовано на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях та семінарах. Тому вважаємо, що дисертаційна робота Наливайко Ольги Борисівни «Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки», відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 до кандидатських дисертацій, а її автор – Наливайко Ольга Борисівна, продемонструвавши володіння методами проведення педагогічного дослідження і обробки його результатів, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

07 грудня 2016 року.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри стоматології
дитячого віку Львівського національного
медичного університету
імені Данила Галицького,
Заслужений лікар України

О. М. Гуменюк

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

С.П. Ягело